

M. F. A. Linders-Rooijendijk, *Gebaande wegen voor mobiliteit en vrijetijdsbesteding. De ANWB als vrijwillige associatie 1883-1937* (Diss KUB 1989; Heeswijk: drukkerij Berne, 1989, xviii + 469 blz.).

Deze dissertatie is bedoeld als eerste deel van een wetenschappelijke studie naar de geschiedenis van de ANWB, die binnenkort een eeuw zal bestaan. Opkomst en ontwikkeling van deze vereniging vormen een fascinerend verhaal: ontstaan uit de min of meer toevallige ontmoeting (in de buurt van Bennebroek) van leden van de Haarlemse en Haagse Vélocipède club, groeit de ANWB uit tot een organisatie waarvan in 1926 al 1% van de Nederlandse bevolking lid is. Het merkwaardigste in deze geschiedenis is wellicht het feit dat een aanvankelijk zo bescheiden vereniging (zowel in omvang als doelstelling) zou uitgroeien tot een gigantische corporatie, die platte deelbelangen wist te verenigen met openbare nutsfuncties (in die zin te vergelijken met bijvoorbeeld het landbouwschap). Dit lijkt ook de hoofdvraag te zijn van de schrijfster, die na wat min of meer theoretische exercities over het begrip 'vereniging' en een wel zeer onspecifieke probleemstelling, tenslotte besluit dat het haar vooral gaat om de ANWB als instituut, dat wil zeggen: 'object van studie is dus het institutionaliseringsproces'.

Daartoe heeft zij vier perioden onderscheiden. In een eerste periode (1883-1898) wordt de opkomst beschreven van de vereniging, met als markante beslissing tenslotte zich niet langer bezig te houden met wielervedstrijden, terwijl dat aanvankelijk belangrijke propaganda-evenementen waren. In de tweede periode (1898-1918) is er de omvorming naar een algemene toeristenbond, waarbij met name het bevorderen van het autogebruik steeds meer aandacht gaat krijgen. In een derde periode (1918-1930) leidde een dergelijke omvorming tot een geweldige differentiatie van taken, toenemende concurrentie met min of meer verwante verenigingen en organisaties (de KNAC met name) en een sterk groeiende samenwerking met de overheid. In een vierde en beslissende periode (1930-1937) vindt de definitieve stap plaats naar de professionele, gecentraliseerde en bureaucratische organisatie. Het jaar 1937 is als eindpunt gekozen, omdat E. J. Bergsma, die sinds 1884 voorzitter was geweest, dan aftreedt. Dit is een heldere structuur, die de mogelijkheid biedt een zeer veelzijdige dadendrang te schetsen en te analyseren. Dat schetsen lukt min of meer wel, het analytisch niveau stelt echter teleur: er worden althans een aantal interessante historische vragen vermeden.

Om met het eerste te beginnen, het descriptieve element. De schrijfster beschikt helaas niet over een vlotte pen. Met grote regelmaat worden open deuren nog wat verder opengezet, tautologieën worden niet geschuwd, regelmatige herhalingen evenmin. Soms wordt daarentegen geen verband gelegd waar dat voor de hand zou liggen, bijvoorbeeld: is de Deutscher Automobil Schutz die in 1928 de ANWB benadert met een voorstel vooreen verzekering tegen proceskosten (256) eigenlijk dezelfde organisatie als de Defensieve automobilisten sociëteit, die eenzelfde voorstel doet in 1930 (326) (en waarom ontbreken beide organisaties in de index)? Andere passages zijn van een hemeltergende beknoptheid, bijvoorbeeld: 'In oktober 1933 meent het dagelijks bestuur de heer B., die tevens een consulaire functie bekleedt, te moeten waarschuwen, om te voorkomen dat de indruk wordt gewekt, dat de leider van het bondskantoor te Arnhem in relatie zou staan met een Duitse organisatie die controleert aan wie door de ANWB triptieken voor Duitsland worden afgegeven. In zijn ijver dreigt hij de zaken nogal eens door elkaar te gooien. Het bestuur zal hem een brief sturen waarin hem te verstaan wordt gegeven, hoe hij zich te gedragen heeft'. Men hoeft geen Venema te heten om in dit geval toch graag te weten wat er nu eigenlijk precies gebeurde. Duidelijk is hier te merken, hoe de schrijfster eigenlijk voortdurend te dicht op haar bronnenmateriaal is blijven zitten, het is notulentaal met alle onbegrijpelijkheden vandien.

Teleurstellender zijn echter de tekortkomingen op meer analytisch niveau. Waarom de ANWB zo'n succes wordt is, ook na lezing van dit boek, nog steeds onbegrijpelijk. De enige verklaring lijkt te zijn dat Nederland aan het eind van de negentiende eeuw industrialiseert, moderniseert en rationaliseert, dus meer vrije tijd krijgt. En die dekselse voorzitter Bergsma weet, met 'de tirannie van het vriendelijke gezicht', alle mogelijkheden daarvan te benutten. Hier wreekt zich het feit dat geen moment gebruik is gemaakt van de (internationale) literatuur over geschiedenis en sociologie van vrije tijd, sport, natuurbeleven, belangenrepresentatie en wat dies meer zij. De literatuurlijst is dan ook buitengewoon schamel. Opmerkelijk is ook het politieke vacuum waarin de ANWB kennelijk opereert. Hoe lukte het deze vereniging de verzuiling als het ware te omzeilen, terwijl op een vergelijkbaar modern terrein als de radio wel degelijk de apartheid werd vastgelegd? Of behoorde de ANWB tot een soort liberale zuil, opgericht door sociaal-liberalen, geleid door burgemeesters, juristen, fabrikanten en handelaars, en vergaderend op zondag? En zo ja, waarom kwamen er dan geen protestantse en katholieke concurrenten? Hoe waren eigenlijk de contacten met (hoge) ambtenaren, wat vond men ten departemente van de ANWB, zou het niet voor de hand hebben gelegen om daar enig onderzoek naar te doen in het archief van waterstaat? Politiek is echter een blinde vlek. Symptomatisch is het feit, dat nergens in het boek zelfs maar vermeld wordt welke politieke partij Bergsma in de Eerste Kamer vertegenwoordigde.

Het is kortom jammer dat de schrijfster zich zo streng beperkt heeft tot een vrij feitelijk overzicht van de activiteiten van de ANWB, op basis van materiaal van deze organisatie zelf. De gegevens die ze presenteert doen regelmatig vermoeden, dat er een boeiender boek over geschreven had kunnen worden.

P. de Rooy

T. Anbeek, *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur tussen 1885 en 1985* (Amsterdam Arbeiderspers, 1990, 314 blz., f55,-, ISBN 90 295 0055 7).

Anbeeks boek wordt uitdrukkelijk als handboek gepresenteerd. Wie er een adequate bespreking van wil geven dient zich daarom af te vragen of studenten Nederlands er een goede gids in vinden. Noch de lezer van de *BMGN* noch deze recensent is daarin echter geïnteresseerd. Laten we het boek dus op een andere manier bezien.

Anbeek schreef een geschiedenis van de Nederlandse letterkunde. Aangezien hij geen structuurloze opsomming van namen wilde geven, koos hij een thema dat hem de basis voor een verhaal zou verschaffen. Dat thema is op zichzelf niet nieuw. Vroeger zou men zeggen dat Anbeek zich voorstelde de grote stromingen in de Nederlandse literatuur te beschrijven. Nu spreekt men liever over 'systems of norms' of 'periodecodes'. Het gaat in Anbeeks boek dus om de in de geschiedenis optredende vernieuwingsbewegingen, en alleen die auteurs en die delen van hun werk komen voor behandeling in aanmerking die bijdragen tot zo'n vernieuwing hebben geleverd. Deze schrijvers verschijnen hier dan ook niet als individuen; hun werk wordt niet in zijn geheel besproken; zij worden niet gezien als persoonlijkheden die zich ontwikkelen en in de loop van de tijd veranderen. Ze krijgen geen jaartallen behalve als representanten van een stroming, generatie, vernieuwingsbeweging. We leren van Anbeek niet wanneer ze geboren werden of stierven maar uitsluitend op welk tijdstip zij probeerden iets te doen wat van de toen heersende code afweek.

Voor deze aanpak is zonder twijfel veel te zeggen en de algemene lezer van dit boek heeft er vaak groot profijt van. Anbeek geeft herhaaldelijk verrassende inzichten en fraaie analyses. Dit